

О. І. Іляш, Н. В. Бугайчук

Деструктивні зміни розвитку соціального комплексу прикордонних територій західних регіонів України

Виявлено деструктивні зміни у розвитку соціального комплексу прикордонних територій західних регіонів України. Обґрунтовано причини повільних темпів реформування та реорганізації медико-соціальної та культурно-освітньої інфраструктури прикордонних територій. Запропоновано пріоритетні напрями та засоби подолання негативних тенденцій і забезпечення ефективного використання соціального комплексу прикордоння.

Ключові слова: соціальний комплекс, соціальна інфраструктура, соціальна сфера, культурно-освітній комплекс, медико-соціальний комплекс, прикордонні території.

Постановка проблеми. Рівень розвитку та ефективності функціонування соціального комплексу на прикордонних територіях західних регіонів України є недостатнім і не відповідає європейським стандартам, характеризується низькими темпами введення в експлуатацію амбулаторно-поліклінічних закладів, неефективним використанням фінансового забезпечення медичної галузі, скороченням мережі загальноосвітніх навчальних закладів, невідповідним функціонуванням шкіл з малою наповнюваністю класів, низькою матеріально-технічною оснащеністю закладів культури і мистецтва тощо. Відтак від'ємний приріст населення як наслідок неякісної медичних послуг, невідповідність рівня освіти світовим досягненням людства, падіння соціального престижу освіченості. Таким чином, існує об'єктивна необхідність розробки та реалізації заходів щодо реформування соціального комплексу у коротко- та довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку соціальної сфери України та оцінки її стану присвячено наукові праці І. Гнибіденка, П. Кобиліна, В. Куценко, Е. Лібанової, Л. Шевчук, С. Плотницької, Я. Остафійчук та ін. Однак досі потребують поглибленого вивчення проблеми функціонування соціального комплексу, причини повільних темпів реформування та реорганізації інфраструктури системи охорони здоров'я, удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування та подальшого розвитку культурно-освітнього комплексу для забезпечення населення освітніми й культурними благами населення прикордонних територій західних регіонів України.

© О. І. Іляш, Н. В. Бугайчук, 2014.

Мета дослідження полягає у виявленні негативних тенденцій функціонування соціального комплексу прикордонних територій західних регіонів України для обґрунтування пріоритетних напрямів і засобів його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Деструктивні зміни у розвитку соціального комплексу прикордонних територій західних регіонів України, що посилили ризики зниження рівня інтелектуального, духовного і фізичного розвитку людей, погіршення їх здоров'я, обумовлені скороченням мережі загальноосвітніх навчальних закладів, зменшенням середньої наповнюваності класів і шкіл; зниженням рівня розвитку інфраструктури дошкільної освіти прикордонних районів; зменшенням попиту на кваліфікованих фахівців, що призводить до зростання потреби у низькокваліфікованій праці та дефіциту робочої сили в окремих видах економічної діяльності; повільними темпами реформування і реорганізації інфраструктури системи охорони здоров'я на всіх рівнях медичної допомоги, неналежним фінансуванням медичної галузі, недостатнім рівнем доступності первинної медичної допомоги; відсутністю програм комплексного розвитку курортів і реструктуризації санаторно-курортної галузі; погіршенням використання та розвитку культурно-освітнього комплексу.

Варто зауважити, що скорочення мережі загальноосвітніх навчальних закладів, зменшення середньої наповнюваності класів і шкіл обумовлено насамперед погіршенням демографічної ситуації. Так, несприятлива демографічна ситуація (зменшення кількості народжених) і зменшення чисельності населення (у 2012-2013 рр. значна кількість прикордонних районів Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Волинської та Закарпатської областей втратили за рахунок депопуляції близько 4,5 тис. осіб, кількість населення зменшилася на 2,5%) стали чинниками скорочення на початок 2013/2014 н. р. кількості загальноосвітніх навчальних закладів у прикордонних районах Львівської (на 3,1%), Волинської (на 2,1%), Івано-Франківської (на 2,2%) Чернівецької (на 3,2%) та Закарпатської (на 5,4%) областей (рис. 1).

Попри заходи уряду щодо поліпшення демографічної ситуації сільське населення катастрофічно старіє. Через демографічну кризу мережа навчальних закладів зазнала кардинальних змін, особливо зросла кількість малочисельних шкіл. Відсутність у значній частині загальноосвітніх закладів паралельних класів, низька наповнюваність шкіл і класів учнями, застаріла матеріально-технічна база унеможливають впровадження профільного навчання, введення викладання нових навчальних предметів, відсутні належні умови для організації системної методичної роботи,

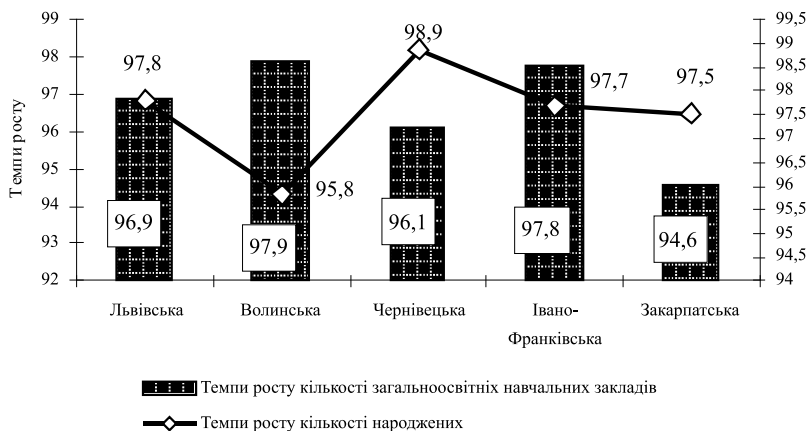

Рис. 1. Темпи росту кількості загальноосвітніх навчальних закладів та кількості народжених на прикордонних територіях західних областей України у 2012/2013 рр.

Розраховано авторами на основі даних Головного управління статистики у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Львівській областях [4-7].

що не сприяє підвищенню кваліфікації вчителя. Відсутня повноцінна позакласна, спортивно-масова, виховна робота, що не сприяє соціалізації учнівської молоді. Є проблеми з організацією харчування, медичним обслуговуванням, організацією дозвілля тощо [1].

Зазначимо, що скорочення народжуваності дітей з початку 2000 р. призвело до зменшення кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах на 35,8%. На початок 2013/2014 н. р. кількість учнів зменшилася у Старосамбірському, Жовківському, Любомльському, Новоселицькому та Вижницькому районах на 3,2-4,0%, кількість класів-комплектів зменшилася на 5,5% у середньому в рік призупинено функціонування 4,1% шкіл району, наповнюваність учнів в одному класі склала в окремих прикордонних районах 12,7 осіб (при нормі – 20 осіб) [12]. Гострими залишилися проблеми забезпечення харчування учнів (шкільні їдальні функціонували в середньому у 50% шкіл, лише у 25% шкіл організовано довіз гарячого харчування та забезпечення буфетною продукцією).

Зниження рівня розвитку інфраструктури дошкільної освіти прикордонних районів спричинено неповним охопленням дітей дошкільними закладами, неузгодженістю послуг мережі дошкільних навчальних закладів і потреб батьків дітей дошкільного віку, погіршенням соціального

статусу працівників дошкільної освіти. Відтак зниження рівня розвитку інфраструктури дошкільної освіти прикордонних районів Львівської, Волинської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей спричинило: погіршення організації харчування дітей у дошкільних навчальних закладах, порушення термінів, об'ємів постачання продуктів харчування, що призвело до невиконання норм харчування дітей, встановлених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах»; зниження рівня охоплення дітей дошкільною освітою у прикордонних районах Львівської (до 48%), Чернівецької (до 57%) та Закарпатської (до 56%) областей (за станом на 1 січня 2014 р. найнижчим показник рівня охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком від 3 до 6 років залишався у Старосамбірському районі Львівської області (38%), найвищим (79%) – у Виноградівському районі Закарпатської області); збільшення завантаженості на 100 місць у більшості прикордонних районів до 105-120 дітей на 1 місце; невідповідність сучасних вимог до облаштування та утримання дошкільних навчальних закладів таких служб, як санітарно-епідеміологічна, пожежна тощо; погіршення соціального статусу працівників дошкільної освіти, яке супроводжувалося низькою заробітною платою вихователів (заробітна плата вихователя складає 50% заробітної плати вчителя), високим педагогічним навантаженням (30 год. на тиждень, тоді як у вчителя – 18 год.).

Варто зазначити, що зменшення попиту на кваліфікованих фахівців призводить до зростання потреби у низькокваліфікованій праці та дефіциту робочої сили в окремих видах економічної діяльності. За таких умов найвразливішою в сенсі отримання місця праці є молодь, рівень здобутої освіти якої нівелюється в умовах конкуренції, і молоді люди з повною вищою освітою змушені працювати як представники простих професій. Таким чином, останнім часом у прикордонних районах Львівської області та інших західних регіонах України спостерігається міграція кваліфікованих кадрів з сільської місцевості до міста. Так, частка населення у сільській місцевості окремих прикордонних районів Львівської області склала на початок 2014 р. 67-72,5% (Жовківський і Мостиський райони) всього населення району; у сільській місцевості зосереджені представники найпростіших професій. У Виноградівському районі Закарпатської області та окремих прикордонних районах Чернівецької та Львівської областей і надалі користуються найбільшим попитом такі професії, як швачка, монтер кабельного виробництва, продавець, бармен, кухар, оператор виробничої дільниці, водій, овочівник [11]. За 2000-2013 рр. кількість працівників економіки, зайнятих в економічній діяльності у прикордонних районах

області, зменшилась у 2,1 разу. Чітко окресленим є тренд демографічного старіння, особливо когорти осіб працездатного віку. Працересурсний потенціал зосереджений у містах і систематично поповнюється вихідцями із сіл. Збереглася тенденція до збільшення частки самостійно зайнятих і скорочення частки найманих працівників з інтенсивним перерозподілом їх між сферами послуг і виробництвом. Серед самостійно зайнятих основними видами діяльності залишаються сільськогосподарське виробництво, торгівля та ресторанне господарство, будівництво.

Необхідність забезпечення розвитку соціального комплексу прикордонних територій західних регіонів України обумовлена повільними темпами реформування та реорганізації інфраструктури системи охорони здоров'я на всіх рівнях медичної допомоги, неналежним фінансуванням медичної галузі, недостатнім рівнем доступності первинної медичної допомоги для сільських жителів, що призвело до погіршення демографічної ситуації в більшості районів. Так, недостатність виділених державою коштів на медичну галузь спричиняє зменшення обсягу безоплатного медичного обслуговування, відтягує проведення капітального ремонту приміщень медичних закладів, оновлення обладнання, порівняно низьку заробітну плату медичного персоналу. Необхідно зазначити, що, окрім обсягу фінансового забезпечення, вагомий вплив на якість медичного обслуговування має і раціональне його використання [2].

Зауважимо, що для прикордонних територій західних регіонів України характерними є недостатнє фінансування медицини, морально застаріла матеріально-технічна база, відсутність автоматичних пожежних сигналізацій, низька доступність і якість безоплатної медичної допомоги, відсутність пересувних електростанцій для забезпечення безперебійним незалежним джерелом живлення струмоприймачів операційних відділень ЛПЗ, несвоєчасність поновлення лікувально-діагностичної апаратури, недостатній рівень розвитку мережі амбулаторій. Кількість лікарняних та амбулаторно-поліклінічних закладів у значній кількості районів Львівської, Івано-Франківської, Волинської та Чернівецької областей зменшилась у 2009-2013 рр. на 4,3-24%, кількість лікарняних ліжок на 10 тис. населення в середньому за 5 років зменшилася на 7,4%, забезпеченість самостійними лікарськими амбулаторіями та поліклініками склала 2,4 од. на 10 тис. населення (удвічі менше за європейські норми (4,9 од. на 10 тис. населення)).

Фінансування об'єктів медичної галузі на прикордонних територіях західних областей у 2013 р. здебільшого спрямовувалося на оплату комунальних послуг, енергоносіїв і заробітну плату медичному персоналу, а не на придбання медикаментів та медичного обладнання; ремонти закладів

охорони здоров'я проводилися за спонсорські кошти; забезпеченість медикаментами у Виноградівському та Великоберезнянському прикордонних районах Закарпатської області на 1 хворого в день становить 25-29 грн, витрати на харчування – 16,1 грн, у Старосамбірському районі Львівської області – 5,5 та 5,7 грн відповідно.

Додамо також, що значення первинної медичної допомоги є дуже великим. На думку експертів, 65% смертей у сільській місцевості можна було б уникнути завдяки своєчасному та кваліфікованому медичному обслуговуванню. Мережа медичних закладів, розташованих у сільській місцевості, складається з фельдшерсько-акушерських пунктів, амбулаторій і дільничних лікарень. Найбільша частка медичних закладів, розташованих у сільській місцевості, припадає на Львівську область, оскільки кількість сільських населених пунктів тут є найбільшою [9, с.162]. Особливе значення для забезпечення належної доступності первинної медичної допомоги для жителів сільських прикордонних районів має наявність автотранспорту (на 10 тис. сільського населення припадало 1,3 автомобіля в Івано-Франківській області) [8]. За даними МОЗ, автопарк первинної допомоги в усіх прикордонних районах зношений на 80% і більше, труднощі із закупівлею палива призвели до вимушеної економії пального та зменшення кількості санітарних автомобілів.

Деструктивні зміни розвитку соціального комплексу прикордонних територій західних регіонів України спричинені погіршенням використання та розвитку культурно-освітнього комплексу із залишковим підходом до фінансування, низькою матеріально-технічною оснащеністю закладів культури і мистецтва, проблемами кадрового забезпечення. Зауважимо, що основними проблемами культурно-освітнього обслуговування сільського населення є територіальна розосередженість і мала чисельність контингентів споживачів відповідних послуг, низький рівень розвитку матеріально-технічної бази, недостатнє кадрове забезпечення, відсутність об'єктів соціального призначення у багатьох селах, обмеженість коштів для забезпечення належного функціонування закладів і розвитку їх мережі [3, с. 85].

Так, у 2012-2013 рр. діяльність закладів культури Сторожинецького району Чернівецької області, Виноградівського району Закарпатської області, Жовківського, Старосамбірського та Мостиського районів Львівської області, Володимир-Волинського району Волинської області була спрямована на якісну організацію проведення культурно-масових заходів, дискотек, оптимізацію роботи закладів культури районів. Разом з тим їх соціальна інфраструктура характеризувалася низькою забезпеченістю об'єктами культурного призначення. Попри прийняту Верховною Радою України постанову «Про впровадження мораторію на закриття

державних і комунальних закладів культури у сільській місцевості», кількість клубних закладів сільських прикордонних територій зменшується (у Львівській області з 1995 р. – на 9,1%, Волинській – на 23,2%).

Окрім того, у 2008-2013 рр. кількість закладів культури і мистецтва скоротилася у Закарпатській області на 28%, у Львівській – на 22%, у Івано-Франківській – на 7,4%, у Чернівецькій – на 10,9%, у Волинській – на 26% (рис. 2). Існує й проблема кадрового забезпечення для закладів культури через непопулярність цих професій, низьку заробітну плату та відсутність системи сприяння залученню кадрів у культурну сферу.

Щодалі зменшується кількість і погіршується матеріально-технічна база бібліотек, які потребують ремонту, забезпечення системами опалення. Не проводиться осучаснення бібліотек та розвиток на їх базі інформаційних інтернет-центрів. На прикордонних територіях з 2008 р. по 2014 р. кількість масових та універсальних бібліотек зменшилася у Львівській області на 8,3%, у Волинській – на 0,7%, у Закарпатській – 2,4%, у Чернівецькій – 2%, однак в Івано-Франківській області кількість масових та універсальних бібліотек збільшилась на 0,1% (рис. 2). Не поповнюються книжкові фонди і фонди періодичних видань (бібліотечний фонд Львівської, Волинської, Чернівецької, Закарпатської та Івано-Франківської областей скоротився на 5-9%).

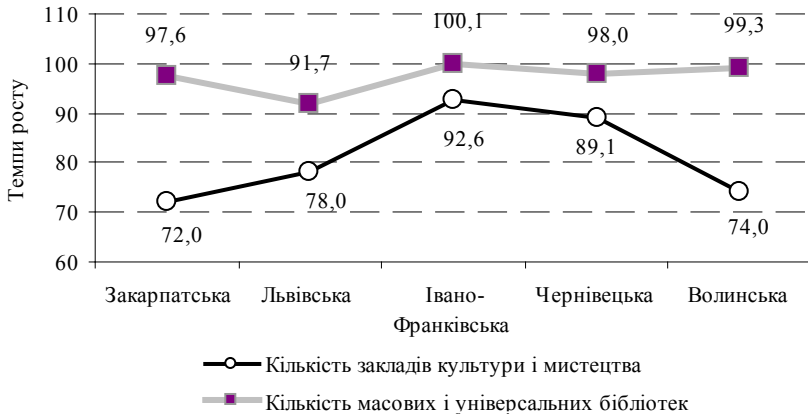

Рис. 2. Темпи росту кількості закладів культури і мистецтва та масових і універсальних бібліотек на прикордонних територіях за 2008/2013 р.

Розраховано авторами на основі даних Головного управління статистики у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Львівській областях [4-7].

Зважаючи на наявні негативні тенденції розвитку соціальної інфраструктури, зауважимо, що для ефективного використання соціального комплексу прикордонних територій західних регіонів України необхідно реалізувати такі заходи:

– задля підвищення ефективності використання освітнього комплексу прикордонних територій забезпечити розвиток мережі університетів прикордоння, яка охоплюватиме вищі навчальні заклади Польщі, Угорщини, України та забезпечити створення спільної освітньої пропозиції (включно з отриманням спільного диплому), розвиток наукового співробітництва, спільне виконання міжнародних грантів і науково-дослідних проектів розвитку прикордонних територій; налагодити роботу тренінгових і консультативних центрів на базі вищих і середньо-професійних навчальних закладів для навчання і підвищення кваліфікації персоналу підприємств сільського, зеленого, агротуризму та ремісничо-мистецького туризму; залучати представників райдержадміністрацій прикордонних районів до участі у програмі «InWent» (уряду ФРН), яка передбачає проходження стажування та перепідготовки в Німеччині вітчизняних фахівців;

– задля реформування об'єктів дошкільної освіти, підвищення ефективності їх функціонування та збільшення рівня охоплення дітей навчанням у дошкільних закладах відділам освіти райдержадміністрацій необхідно забезпечити створення груп з підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання у школах, відповідно до кількості дітей цієї вікової категорії на базі загальноосвітніх шкіл; функціонування шкільних автобусів для систематичного підвезення дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників у сільській місцевості до місця навчання і додому; реорганізацію ЗОШ I-III ступенів у «школи I-III ступенів-дитсадки» (бюджет реорганізації однієї школи у школу-дитсадок має становити в межах 450 тис. грн;

– у цілях реформування та покращення розвитку інфраструктури системи охорони здоров'я прикордонних територій забезпечити започаткування самостійного функціонування Центрів первинної медико-санітарної та експертної і швидкої медичної допомоги як юридичних осіб; поступову реорганізацію сільських фельдшерсько-акушерських пунктів у лікарські амбулаторії загальної практики сімейної медицини; напрацювати на початковому етапі створення на території прикордонних районів госпітальних округів; забезпечити доступність екстреної медичної допомоги (шляхом розширення мережі пунктів базування, оновлення автопарку та впровадження централізованої (на рівні району) диспетчеризації і маршрутизації, придбання транспорту для закладів медичного обслуговування населення в розрахунку 1 автомобіль на лікарську амбулаторію);

– задля активізації розвитку медико-соціального комплексу прикордонних районів активно впроваджувати систему міжсекторальної співпраці (шляхом створення при місцевих адміністраціях координаційних (опікунських) рад з питань медико-соціальної допомоги людям літнього віку, які потребують сторонньої допомоги); створити єдиний орган управління медичним обслуговуванням міст прикордонних територій з наданням йому функцій замовника медичних послуг, що надаються за бюджетні кошти, що забезпечить реалізацію механізму фінансування медичного обслуговування за подушним принципом (у розрахунку на одного жителя) з елементом фондоутримання (досвід Польщі);

– як засіб подолання негативних наслідків нераціонального використання закладів соціально-культурного призначення в сільських населених пунктах прикордонних районів відділам культури та туризму райдержадміністрацій, міським і селищним радам продовжити роботу з відновлення стаціонарного опалення в сільських бібліотеках і клубних закладах, проведення ремонтів сільських закладів культури; забезпечити проведення заходів щодо визначення балансоутримувачів пам'яток історії місцевого значення, розташованих на території відповідних сільських рад прикордонних районів, паспортизацію об'єктів та пам'яток археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, містобудування, науки і техніки місцевого значення; задля зупинення закриття та поступового відновлення діяльності раніше закритих, відкриття нових закладів соціально-культурного призначення в сільських населених пунктах прикордонних районів забезпечити розподіл видатків на їх фінансування між органами місцевої влади та агрохолдингами на засадах державно-приватного партнерства; забезпечити застосування моделей функціонування культурних закладів у формі культурно-дозвіллевих комплексів (відомо, що саме поняття «заклад клубного типу» за своїм змістом ширше, ніж «клуб», адже воно включає в себе, окрім клубів, будинки та палаци культури, центри народної творчості, дозвіллеві центри, спортивно-розважальні комплекси, сімейні клуби, клуби-музеї, клуби-бібліотеки);

– у цілях якісного розвитку туристичної інфраструктури департаментам з розвитку туризму, рекреації та культури прикордонних територій доцільно створити кластерні структури, які забезпечуватимуть об'єднані можливості туристичного регіону західних областей України або окремих туристично-рекреаційних сегментів і відкриття туристичних предствництв України за кордоном (передусім у Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії); для створення об'єктів агротуристичного бізнесу активізувати роботу райдержадміністрацій прикордонних районів з долучення до проєкту EuroGites та входження у Федерації всеукраїнської спілки сприяння

розвитку сільського зеленого туризму, Українського фонду підтримки підприємництва та Асоціації «Центр європейської співпраці» (м. Дзержонюв, Республіка Польща).

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що пріоритетним напрямом розвитку соціального комплексу прикордонних територій західних регіонів України є збереження освітнього, інтелектуального, культурного, духовного та фізичного розвитку людей. Для цього необхідно підвищити ефективність використання освітнього комплексу, підвищити ефективність функціонування об'єктів дошкільної освіти, здійснити реформування та покращення розвитку інфраструктури системи охорони здоров'я, активізувати розвиток медико-соціального комплексу, подолати негативні наслідки нерационального використання закладів соціально-культурного призначення, покращити розвиток туристичної інфраструктури тощо. Реалізація означених напрямів забезпечить підвищення рівня ефективності функціонування соціального комплексу на прикордонних територіях західних регіонів, який відповідатиме європейським стандартам розвитку.

Список використаних джерел:

1. Артюх М. С. Оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів сільського району [Електронний ресурс] / М. С. Артюх // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 110. – С. 171-175. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_110_51.pdf
2. Бондар А. В. Фінансування галузі охорони здоров'я в Україні та у зарубіжних країнах [Електронний ресурс] / А. В. Бондар // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – №720. – С. 357-364. – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14009/1/55_357-364_Vis_720_Menegment.pdf
3. Гнибіденко І. Ф. Ринок праці та соціальна інфраструктура на селі: можливі перспективи розвитку / І. Ф. Гнибіденко // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – №2. – С. 79-89.
4. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>
5. Головне управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>
6. Головне управління статистики у Івано-Франківській області // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua/>
7. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lv.ukrstat.gov.ua>
8. Авчухова А. М. Щодо проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів. Аналітична записка. [Електронний ресурс] /

- А. М. Авчухова, О. О. Кочемировська ; Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1132/>
9. Куліш І. М. Соціальна інфраструктура сільських територій Карпатського регіону / І. М. Куліш, А. О. Максименко, В. А. Чемерис // Регіональна економіка. – 2012. – №3(65). – С. 159-168.
  10. Мазаракі А. Сервісна концепція управління підприємствами санаторно – курортної сфери [Електронний ресурс] / А. Мазаракі, Н. Ведмідь // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – №5. – С. 5-18. – Режим доступу : <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2013/05/1.pdf>
  11. Підсумки економічного і соціального розвитку Виноградівського району за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vynogradivrd.gov.ua/images/stories/files/stat/bul_Vinogradovo_r_2013.doc
  12. Про підсумки соціально-економічного та культурного розвитку Старосамбірського району у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stsrda.gov.ua/index.php/ekonomika/ekonomichni-pokaznyky/8852-pro-pidsumky-sotsialno-ekonomichnoho-ta-kulturnoho-rozvytku-starosambirskoho-raionu-u-2013-rotsi.html>

Pyash O. I., Buhaychuk N. V. Destructive changes in the social complex development of the border areas of Western Ukraine.

The destructive changes in the social complex development of the Western Ukrainian border areas are identified. The slow rate of reformation and restructuring in medical, social, cultural and educational infrastructure of the border areas are justified. The priority directions and ways to overcome the negative tendencies and to ensure the effective border social complex utilization are proposed.

Keywords: social complex, social infrastructure, social sphere, cultural and educational complex, medical and social complex, border areas.

Иляш О. И., Бугайчук Н. В. Деструктивные изменения в развитии социального комплекса приграничных территорий западных регионов Украины.

Выявлены деструктивные изменения в развитии социального комплекса пограничных территорий западных регионов Украины. Обоснованы причины медленных темпов реформирования и реорганизации медико-социальной и культурно-образовательной инфраструктуры приграничных территорий. Предложены приоритетные направления и способы преодоления негативных тенденций и обеспечения эффективного использования социального комплекса приграничья.

Ключевые слова: социальный комплекс, социальная инфраструктура, социальная сфера, культурно-образовательный комплекс, медико-социальный комплекс, приграничные территории.